

Tor Jonsson

Liket

Grenda gav meg ein god venn i gutedagane og ungdomsåra. Arne var ikkje som dei andre gutane, tykte eg den gongen. No skjønar eg at han var som alle andre, det var berre det at eg fekk sjå han frå vennskapssida.

Grenda drap Arne. Eg visste kven mordarane var og sa det. Da glefste grenda etter mitt liv òg. Kven eg kan takke for at eg framleis lever, veit eg ikkje, – kanskje ein gud, eller eit dikt, eller ein tone. Eg veit det ikkje, og same kan det vera òg. Eg bryr meg ikkje med å takke andre enn dei eg kan takke oppi handa – eller med ei gjerning.

I fjortenårsalderen fekk Arne ein augesjukdom og måtte sendast til Rikshospitalet. Han vart snøgt frisk att, men likevel vart det denne sjukdomen og byferda som gjorde at grenda vakna til mordargjerning.

Eg gløymer aldri den dagen Arne kom heim frå sjukehuset. Vi gutane og mange av dei vaksne hadde møtt fram ved bilstasjonen, det var ikkje så ofte nokon der i grenda gjorde ein bytur.

Bilen kom. Men denne kvelden var det ikkje sjåføren – den skravlete bensinguden – folk samla seg kring. Nei, det var Arne. Han hoppa ut or bilen, blid og bleik i andletet som før. Men korleis var det han såg ut på kledda? Den blå genseren han reiste i, var ikkje å sjå. I staden hadde han fått på seg eit langt, rart, gråkvitt plagg, og på ryggen hekk det ned ein pose.

– Det er ein anorakk, fortalde Arne glad, – han hadde fått anorakken hos slektningar i byen.

Ingen lo straks. Men det grodde fram ein uhyggeleg kald flir i andleta. Eg stod tett ved Arne og kjende meg avundsjuk.

Da kom Anders. Han gjekk i ei gul vindjakke, som dei fleste vaksnekarane, nakkhåret måla kragen svartare for kvar dag. Vindjakka var vid og gjorde Anders til ein brei og god kar i grenda. Han lika å stå midt i store karflokkar og styre låtten dit han ville.

– Kjem guten att som *lik*, gol han brått, eg synest han har fått på seg *likskjorta*!

Før hadde fliren stått stygg, mager og uviss i andleta, no blømde han brått, i skratt. Raude tunger skaut rygg bak svarte tenner.

– Liket! Liket! skreik eit par gutungar. – Eg såg at Arne var skadeskoten, hjelpelaus, munnen skolv. Sjølv hadde eg vorte like hjelpelaus i same stoda. Alle fattige er hjelpelaus i striden mot den fattigdomsfeige låtten.

Brått vart eg vår augo kring meg. Folk såg på *meg*. Eg sansa meg i siste liten og slo i ein skrellande lått. Så var eg berga for denne gongen.

Men Arne var mindre enn ein fjortenåring da han gjekk heim. Eg nådde han att bortanfor brua. Han var tagal, same kor mykje eg frega og spurde etter korleis det var i byen. Da vi var så langt komne at vi såg heimehyttene våre, både han og eg, spurde han brått:

– Synest *du* han er rar, denne anorakken? Eg måtte seia som sant var at eg ynskte meg ein slik anorakk sjølv.

– Men du lo, du òg –. Han mistrudde meg, og eg såg mistrua sat i han etter eg hadde orsaka meg med at eg lo berre for det dei vaksne lo. Men underleg nok kjende eg at vi var venner likevel da vi skildest denne haustdagen. –

– Denne haustdagen som brenn så klart i minnet her eg sit med blyant og papir og leitar meg attende gjennom svarte ungdomsår, leitar fram lærdom or ein vond lagnad. Denne haustdagen – gul og blodut av utbrent liv, bleik av unemnande undergangssorg – denne haustdagen som svara på den feige låtten min med stor stille, vart til evig haust i mitt eige medvit. Men etter kvart vart hauststilla i meg fylt av kviskreord, tagde ord. –

– Ord eg aldri fekk sagt til vennen Arne. – Men heilt einslege orka vi ikkje vera nokon av oss, difor var vi venner, difor var vi saman dagstøtt. Saman gjekk vi for presten, og saman drakk vi oss fulle og gjekk på dans første gongen.

Men når vi var saman med andre, vart det liksom ein kald vindgufs mellom oss. Når ungane ropa på Liket, når unggutane spurde etter likskjorta, når jentene kviskra og lo, da drog eg meg frå han og over til dei andre. Ja, gud hjelpe mi feige sjel, eg var med dei andre og lo for det eg var redd.

På veggen heime hos Arne hekk anorakken ubrukt. Doktorsonen og prestesonen kjøpte seg anorakk, Arne gjekk i ei gammal, gul vindjakke og freista fåfengt å gjera seg brei og bygdalugom.

Men alle stader han kom, vakna eit rop kring han: Liket! Meir og meir vart han tosken og tullingen i grenda, eit godfjottet gudsbarn utan gud, ei skyteskive for alle vindjakkekledde kyrkjegangsfolk.

Når vi var toeine, når vi slo saman einsemdene våre, da trudde vi på kvarandre.

Det hende vi opna døra til rommet der draumane budde. Eg fortalde mangt som kunne dømt meg til bygdetulling om det hadde spurst. Difor kallar eg enno Arne min beste venn.

Han nemnde aldri at eg heldt lag med mordarar iblant.

Ei vakker 17. mai-natt hende det brått noko som skok fliren bort frå andleta ei stund. Arne skaut seg, sprengde seg i filler med dynamitt han hadde kjøpt dagen før. Dei vindjakkekledde, vanevise, hadde gud på tunga da dei plukka saman restane. Sidan vart det skravla om så mangt – ei jente – sinnssjukdom.

Gravferdsdagen var eg still og bortgøymd som dei andre, det høyrer til. Dei døde skal ha fred, berre dei levande kan drepast. – Etterpå gjekk eg oppi lia med papir i lomma. Eg skreiv, skreiv om den døde og krona han med gravferdsdygder. Eg skreiv om dei som drap, brennande ord og beiske ord, brennande og beiske som min eigen ungdom. Det var svepeslag over det tunge, kalde bygdedyret.

Orda mine kom på prent i bladet – og brått skein det kaldt av flir kring meg. Det vart ein krig for livet. Tankane mine var som knyttenevar år etter år. Ingen som ikkje har røynt det til inste grunn, veit kva makt det flirande bygdedyret eig. Ofte var eg nær ved å stupe, men da måtte eg alltid tenkje på Arne, det sprengde livet, det sprengde Liket. –

– Liket – det er ikkje berre Arne lenger no når eg skriv desse orda. Det er noko ulykkeleg, stilt – ei bunden kraft. Det er alle desse redde, innestengde menneske, som knuser kvarandre og jagar kvarandre inn att i ei innstengd verd. Liket – det er alle som dagleg døyr og drep i ei verd der lykka er nær og berrsynt og livsens evangelium kan formast med to ord: Ver uredd. –

Frå *Nesler* 1952

bygdalugum: som passa inn i bygda

skok: (av *skake*) rista

Spørsmål

1. Denne teksten kan kallast ei dokumentarnovelle. Kva er det som er novelle, og kva er dokumentar?
2. Kva konsekvensar fekk det som skjedde med Arne for han som fortel?
3. Kva meiner forfattaren med «bygdedyret»? Lever det enno?
4. Skriv eit debattinnlegg med tittelen «Bygdedyret inni oss». Innlegget skal vere på ca. 300 ord.